

▲ Скульптура князя Лаборця у Габурі.

(української) галузки слов'янського племені» (газ. «Світ», 1869).

Загалом його творча спадщина нараховує близько 350 позицій.

Анатолій Кралицький брав мотиви з історичного минулого рідного краю в інтересі піднесення народного духу, патріотизму. В його творчості виступає напівлегендарний князь Лаборець. В оповіданні «Князь Лаборець. Историческая повесть из XI віка» (1863) автор вводить читача у вир подій, які відбуваються на дворі князя Лаборця у 895 році, коли з-поза гір наступають завойовники.

Тоді ж вождь тієї ж фортеці на ім'я Лаборцій, який по їх мові називається князь, став тікати і хотів дійти до фортеці Землин. Воїни ж князя переслідували його, зловили біля річки Свіржава (Східна Словаччина) і на тому ж місці мотузом повісили його. І від цього дня ту річку назвали од його імені Лаборцій (Лаборець). Тоді князь Алмош і його люди зайшли у фортецю Гунг, богами безсмертним по-жертвували великі жертви і гуляння зробили на 4 дні» (Переклад В. Гаджеги).

* * *

Кращий знавець творчості Анатолія Кралицького, історик

▲ Пам'ятник Анатолієві Кралицькому в Чабинах.

раз зрадника власного народу Славолуба.

«Постать Українця, – пише Л. Бабота, – не була єдиною згадкою про українців у творчості закарпатського будителя. Словосполученням «русин-українець» визначив національність своїх батьків в автобіографічному вірші «На пам'ятку», чим підкреслив спільне походження всіх русинів-українців. Також ім'я головної героїні Віри, у зв'язку з Українцем, символізує міцний зв'язок і віру в кращу долю й світле майбуття рідного народу».

* * *

Ужгородські дослідники зазначають, що історик Михайло Лучкай розказав про Лаборця словацькому письменнику Богущу Носаку-Незабудову і той написав повість «Лаборець».

Образ князя Лаборця зустрічаємо в творах багатьох закарпатських письменників, в тому числі п'єси Євгена Фенцика «Підкорення Ужгорода», вірші Марійки Підгірянки «Князь Лаборець», поємі Василя Гренджі-Донського «Князь Лаборець», романі Петра Угляренка «Князь Лаборець» тощо.

В 1997 році у Музично-драматичному театрі в Ужгороді (28.2.1997 р.) відбулась прем'єра першої нашої опери «Князь Лаборець». Музика Володимира Любимова (26.4.1934 – 21.5.2013), лібрето Юрія Бачі (нар. 13.5.1932). Українська національно свідомо громада Пряшівщини мала на меті здійснити репризи опери на наших теренах – в Пряшеві, Гуменному і дальших містах,

однак через брак коштів і жалюгідної підтримки культури українців Словаччини з боку держави цей задум так і не вдалось здійснити і до наших днів.

Нарешті, з ініціативи видавця Ладислава Цупера в Пряшеві опера вийшла окремою книжкою в 2017 році. Вона містить партитури опери «Князь Лаборець» на три дії, а також цикл пісень «Лелеки» для сопрано і піаніно Володимира Любимова на слова Іллі Галайди.

У 1994 році за сприяння Союзу русинів-українців Словацької Республіки в рідному селі Чабинах на Лабірщині було оновлено пам'ятник Анатолієві Кралицькому.

В Габурі на Лабірщині 5.7.2014 р. на горі Вершок було відкрито пам'ятник князю Лаборцю (автор скульптури братиславський скульптор Ян Тяпак). Висота пам'ятника в бронзі – 5, 4 м, разом з камінним постаментом – понад 7 м.

Анатолій Кралицький підняв з народних переказів напівлегендарний образ князя Лаборця і відтворив його в літературі, а обов'язок сучасників – зберегти його для наступних поколінь. Жаль лише, що азбука в школах не вивчається, українські школи деукраїнізатори зруйнували майже повністю, а русинські люди не хочуть. Для словацькомовних русинів легенда про князя Лаборця, видно, залишиться назавжди закритою. Лаборець стане для них чужим і далеким.

Мирослав ІЛЮК.

Анатолій Кралицький оживив в літературі князя Лаборця, обов'язок сучасників – зберегти його для наступних поколінь

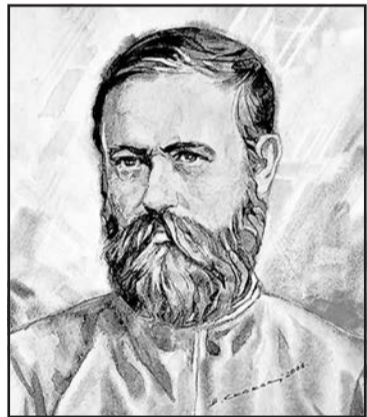
12 лютого 2020 року минуло 185 років з дня народження письменника, історика, церковного діяча Анатолія Кралицького (12.2.1835, Чабини – 11.2.1894, Мукачево)

Анатолій Кралицький народився 12 лютого 1835 р. у Чабинах на Лабірщині в сім'ї священика. 16-річним поступив у Мукачівський монастир (1851), закінчив богословську семінарію у Марія-Повчі (1854). Учителював у монастирській школі у Красному Броді (1856-58). Тоді ж прийняв сан священика у Пряшеві і став учителем богословської семінарії у Марія-Повчі (1858-63). У 1863 р. перейшов у Мукачівський монастир, де з 1869 р. аж до смерті був ігуменом.

Його творчість багата на оповідання і повісті з народного життя, в які автор вкрапляє патріотично-історичні мотиви з життя рідного краю. Він написав понад 40 біографічних нарисів про таких видатних людей, як Михайло Будяцький, Олександр Духнович, Арсеній Коцак, Юрій Венелін-Гуца, Петро Лодій, Ізмаїл Срезневський, Янко Краль, Ян Коллар, Ян Голлий, Павол Йозеф Шафарик тощо. Писав про історію та літературу болгар, сербів, словаків, чехів, словінців, хорватів, росіян та інших народів.

Про русинів рідного краю Анатолій Кралицький писав, що вони належать до «сім'ї преславної України» (газ. «Слово», 1863), що «наша Угорська Русь разом з Галичиною належить до малоруської

Як відомо, авторитетні історики, серед них російський історик-славист Олексій Петров, дослідник історії Закарпаття, вважає недостовірними свідчення Аноніма в «Gesta Hungarorum» відносно давнього укріплення Гунг і долі Лаборця. Проте це не значить, що образ Лаборця не може існувати в народній творчості, в переказах і легендах, а отже, і в літературі. Якраз цей образ дав назву оповіданню Анатолія Кралицького.

▲ Анатолій Кралицький.

За твердженням ужгородських вчених, на місці Ужгорода було кілька давніх поселень, головним з яких поступово стало поселення на Замковій горі. Наприкінці IX ст. воно було укріплене, мало свого правителя – дуку, або князя. Саме воно і дало початок місту. Дещо умовно роком заснування Ужгорода прийнято вважати 893 рік. Невдовзі до міста підійшли угорські племена.

В угорській історичній повісті «Gesta Hungarorum» («Діяння угрів»), написаній через кілька століть після тих подій, вони викладені так: «Князь Алмош і його дружина поїхали до фортеці Гунг, щоб завоювати її. І коли стали розкладати табір біля мурів,

літератури Любиця Бабота у своїй книжці «Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття» (Пряшів, 1994) пише, що в Анатолія Кралицького йдеться про друге художнє зображення даної теми в літературі і додає, що перше належало словацькому письменникові Богущу Носакові-Незабудову. «Той, відтворюючи образ Лаборця, у своїй «повісті русинській» використав два джерела, а саме місцевий народний переказ і ту частину твору «Дочка Слав», у якій її автор, Ян Коллар, цитував Аноніма, згадував ворожого вождя Алмуса та його вояками переслідуваного Лаборця, капітана Ужгородського замку. А. Кралицький, очевидно, знав твір Б. Носака. Цей факт підтверджує постать Алмуса і зображення смерті Лаборця. Однак, якщо порівняти образ Лаборця, то його зображення в творах обох письменників повністю відрізняється. У словацького літератора Лаборець – «молодий капітан із Ужгородського замку», у А. Кралицького – стара, нерішуча і пасивна людина».

В оповіданні зустрічаємо образи Насті, людини високих патріотичних почуттів, князівни Віри, Українця, але і об-

Готують перші фестивалі 2020 року

У вівторок, 18 лютого ц.р., у Пряшеві відбулось чергове засідання Президії Центральної ради Союзу русинів-українців СР.

Виконуючий обов'язки голови ЦР СРУСР Павло Богдан поінформував про виконання постанови з попереднього засідання та ознайомив членів Президії про діяльність керівництва ЦР СРУСР – службові візди, пред'явлення фінансового рахунку проектів 2019 року Фонду підтримки культури національних меншин та ухвалені проекти культурної діяльності СРУСР на 2020 рік. Далі інформував про участь в засіданні Комітету в справах національних меншин в Братиславі, закликав голів регіональних рад СРУСР становити терміни регіональних конкурсних оглядів народної пісні «Маковицька струна».

Головними пунктами програми дня було обговорення програмно-організаційного забезпечення перших цьогорічних центральних акцій СРУСР.

Перша акція цього року відбудеться 25 квітня, якою буде ювілейний XXX огляд з художнього читання поезії і прози жінок «Струни серця Ірини Невиської». В Словацько-українському культурному та інформаційному центрі по вул. Янка Бородача в Пряшеві жінки регіонів щороку посередництвом обраних художніх творів передають словами свої почуття, переживання, думки, виявляють свій потяг до художнього читання.

Другою щорічною програмою, яка наближається до ювілею – є 59 Фестиваль драми і художнього слова ім. О. Духновича.

Змагання учнів і студентів відбудеться в залі Словацько-українського культурного та інформаційного центру в Пряшеві 18-го і 19-го травня 2020. Очікується участь Академічного українського музично-драматичного театру І. Кочерги в Житомирі (Україна), який пряшівській і ширшій публіці, учасникам фестивалю і учням З'єднаної школи ім. Т. Шевченка в Пряшеві покаже в Театрі О. Духновича в Пряшеві свої вистави під час двох фестивальних днів.

В дискусії до поодиноких пунктів програми члени Президії висловлювали свої пропозиції, не обминули і тему виборів до парламенту СР та до перепису населення в наступному 2021 році.

-оле-

На пам'ятку
Мои отець Рускій Дакъ
Имамак мнѣ мнѣ
Въ Вишнѣхъ Чабинахъ
Хрестити велѣли
Тамъ бо суть тічеснїи люде
Рускїи-Українїи
Которї вѣтой чесности мене
На гамъше учили.
Доставъ мене Александръ
Третїи емъ бивъ вѣрадъ
Нѣз. Дуанитетеръ
Шкѣмъ а тѣват трихъ леи чн
Тѣрша Юла друга Тѣркъ

▲ Анатолій Кралицький про своє рідне село Чабини (на той час Вишні Чабини) писав так: «Там бо суть ті чесні люде русько-українці».

▲ Андрійова. Церква св. євангеліста Луки, 1738 р. Церква св. Луки згоріла 1882 року. Зображення церкви збереглося на картині, яку намалював 1906 року вчитель малювання з міста Дьєр Мирослав Рубі.

Втрачені перлини

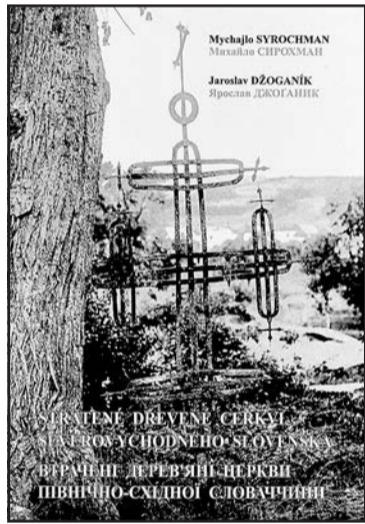
Mychajlo Syrochman, Jaroslav Džoganik. Strátené drevené cerkvi severovýchodného Slovenska / Михайло Сирохман, Ярослав Дзоганік. Втрачені дерев'яні церкви північно-східної Словаччини. – Свидник: Словацький національний музей – Музей української культури; Русинсько-українська ініціатива, 2019. – 79 с., іл.

У світ вийшло словацько-українське ілюстративне видання у авторстві творчого тандему художника Михайла Сирохмана і літературознавця Ярослава Дзоганіка – працівників двох знаних інституцій: Академії мистецтв в Ужгороді та філії Словацького національного музею – Музею української культури у Свиднику відповідно. Актуальність дослідження традиційного дерев'яного будівництва ще тривалий час буде фігурувати серед основних проблем, адже їх безповоротна втрата завжди викликає сум, тривогу і усвідомлення минулості. А існуючі оригінальні пам'ятки заставляють хвилюватися за дівість їх збереження.

У вступі наведено вражаючу статистику існуючих церков наприкінці XVIII ст. у Землінській та Шариській жупах – 295 храмів. Болісно сприймаються цифри, які констатують постійне кількісне зменшення неповторних шедеврів південно-лемківської школи народного будівництва. Автори книги стверджують, що їхня праця є своєрідним мартирологом церковної архітектури з північно-східних теренів сучасної Словаччини.

Перелік втрачених об'єктів упорядковано зручним у користуванні способом – згідно з алфавітом. Анотовану інформацію про кожну зруйновану церкву репрезентують якісні ілюстрації, на яких зображено в основному екстер'єр будівель. Текстова частина опирається на раніше опубліковані праці та джерела, список яких розміщено наприкінці книги. З описів довідуємося про історичні дані, планово-просторові й конструктивні особливості церкви. Подекуди текст рясніє детальним екскурсом щодо подій, пов'язаних із

храмом. Це, відповідно, інформативно збагачує знання про ту чи іншу пам'ятку і викликає особливе ставлення до неї та її сумної долі.

Mychajlo SYROCHMAN
Mikhailo СИРОХМАН
Jaroslav DŽOGANIK
Ярослав ДЗОГАНІК

U. fond na podporu umenia

Окремо варто наголосити про репродуковані світлини, яких у книзі доволі багато, що наближає видання до альбомного жанру. Якість старих чорнобілих фото завжди приваблює глядача. Особливо цінними є ті фото, які не відомі широкому загалу поціновувачів старожитності. Наприклад, опубліковані фотознімки із приватного архіву доктора М. Мушинки дають нам краще уявлення про знищену пам'ятку.

Поміж ахроматичними ілюстраціями розміщені подекуди й графічні зображення елементів церков: надбаннях хрестів й портал із різьбленим написом. Щоправда, спеціалісту з галузі мистецтвознавства чи архітек-

тури, а то й вибагливому читачу хотілося б, ймовірно, до кожного кресленника бачити поруч масштабну шкалу. Тоді достеменно зналося б про габарити кованого хреста, який виготовляли в єдиному екземплярі для кожної церкви, ба, навіть, для кожної окремої бані тридільного храму. Тим паче зображення одного із них, який вгруз у землю поруч старого дерева з масивним стовбуром, автори розмістили на палітурці книги.

Ця репродукція давнього фото, опрацьованого у зеленавісиріх тонах, доволі промовиста; храми, наче люди, – мають свою життєву історію з народженням, розквітом та спочинком. І у кожного – своя доля... Обнаблює лише зображений фрагмент дерева, мов натякає: які б лихоліття не вирували у світі, однаково не знищити ні націю, ані її історію не стрети з пам'яті...

Таку надію хотілося б бачити на схематичній мапі, уміщеній на форзаці книги: поруч маркованих населених пунктів з втраченими церквами позначити існуючі дерев'яні храми. Доречними також були б умовно-схематичні плани, представлених у виданні церков північно-східної Словаччини, що давало б повнішу уяву про кожен знищений архітектурний об'єкт.

Доволі поширеною практикою для спеціально-тематичних видань є розміщення короткого словничка термінів, що збагатило б у книзі цікаву й корисну інформативну констатацію ще й навчально-просвітницькою інформацією, адже не кожному читачу відома лексика архітектора й мистецтвознавця.

Попри дружні рекомендації, які виражають радше суб'єктивний погляд, відзначу, що книга «Втрачені дерев'яні церкви північно-східної Словаччини» привертає увагу і спонукає активно й постійно вивчати культуру нашої нації.

Книжку видано з фінансовою допомогою Фонду з підтримки мистецтва.

О. М. БОЛЮК,
кандидат мистецтвознавства,
науковий співробітник відділу народного мистецтва Інституту народознавства Національної академії наук України.

Вітання з нагоди життєвого ювілею

Цього року 7 лютого відзначив 88 років з дня народження доц. інж. Петро Сисак, кандидат наук.

Народився він в сім'ї хліборобів у Цигелці Бардівського округу. Початкову школу відвідував у рідному селі, а міщанку – в Габултові. Енергія пізнавання науки його поганяє вперед іти вчитись далі. Потрібно було поборювати великі фінансові

труднощі, але батьки і родина помагали як могли і бажали одного – учись, синку. З однокласниками з села поступає в Державну російську гімназію в Гуменному, яку успішно закінчив у 1953 р. Поруч з навчанням активно включається в працю шкільних гуртків, танцює, співає, репрезентує школу на багатьох святкуваннях, акціях і змаганнях.

Після закінчення гімназії поступає на агрономічний факультет Вищої сільськогосподарської школи в Нітрі, де на основі конкурсу комісії його було рекомендовано на стипендіальне навчання у Тимірязевської сільськогосподарській академії міста Москви (СРСР). Під час навчання в академії його не опускає натхнення до танцю, включається у працю самодіяльного танцювального колективу студентів, з яким успішно виступає не лише в Москві, але і в різних місцевостях Росії, на Кубані.

Закінчивши Тимірязевську сільськогосподарську академію у 1960 році, повертається додому у Чехословаччину, де йому запропонували працю на кафедрі землезнавства і

геології Вищої сільськогосподарської школи в Нітрі. Тут активно включається в рішення проектів педагогічно-виховного і науково-

дослідного напрямку.

У педагогічно-виховній галузі шляхом вправ та лекцій із землезнавства брав активну участь у формуванні фахового і морального профілю студентів.

Заочну наукову аспірантуру на агрономічному

факультеті Вищої сільськогосподарської школи в Празі закінчив в 1972 р. На педагогічне звання доцента був габілітований в 1978 році в Нітрі на основі праці «Štúdium tvorby pôdnej štruktúry a vplyvu vybraných pozberových zvyškov na vytváranie vodoodolných agregátov v spraši».

В галузі науково-дослідної роботи увагу зосереджував, головним чином, на вивченні ґрунту з погляду глибшого розуміння та поліпшення її властивостей. Цю діяльність реалізував як вихованням дипломантів, так і рішенням дослідних проектів, публікуванням результатів своєї праці та участю у наукових семінарах, конференціях і симпозиумах.

Поруч із наведеною діяльністю активно працював в громадських та організаційних структурах факультету і школи.

До дальших літ життя бажаво ювілярові міцного здоров'я, життєвого оптимізму, сімейної погоди і Божого благословіння.

На многая і блага я літа!

Ред.

Счітання domov a bytov

Счітання domov a bytov sa uskutoční v dobe od 1. júna 2020 do 12. februára 2021. Predmetom sčítania domov a bytov sú všetky domy, všetky byty v budovách bez ohľadu na to, či sú obývané alebo neobývané a iné obydlia obývané k rozhodujúcemu okamihu sčítania nachádzajúce sa na území SR.

Sčítaním domov a bytov sú podľa Zákona č. 223/2019 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov poverené **obce SR**, ktoré vykonajú toto sčítanie v spolupráci so Štatistickým úradom SR. Sčítanie domov a bytov prebehne **elektronicky (e-zber)**. Štatistický úrad SR sprístupní obciam webovú aplikáciu prostredníctvom ktorej bude sčítanie domov a bytov realizované. Pred samotným sčítaním domov a bytov si obec určí osobu, ktorá bude vykonávať funkciu manažéra poverených osôb pre sčítanie domov a bytov, a jednu alebo viac osôb, ktoré budú poverenými osobami a ktoré budú zabezpečovať sčítanie domov a bytov.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov je najrozsiahlejšie a najnáročnejšie štatistické zisťovanie s dlhodobou tradíciou na celom svete. Je súčasťou celosvetového programu populačných, domových a bytových cenzov (zisťovaní), uskutočňujúcich sa pod záštitou Európskej únie a Organizácie spojených národov. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov predstavuje jedinečný zdroj informácií a štatistických údajov o stave spoločnosti, o jej demografických, sociálno-ekonomických a kultúrnych štruktúrach, o životných podmienkach obyvateľov a bývaní. Tieto údaje môžu byť použité pre naplnenie lokálnych politik a sú úzko prepojené so stanovením počtu obyvateľov na území obce. Sčítaním sa zisťujú informácie, ktoré nie sú súčasťou žiadneho iného zisťovania v SR.

Silvia Hudcová

Будитель Олександр Павлович про словаків

У своїй кореспонденції «Із Свидника» Олександр Павлович в газеті «Слово» за 1872 рік писав:

«Остается мне здесь нечто поговорити о началах христианства. Что христианское набожество, а то по-славянскому обряду, уже прежде нашествия мадьяр было закоренено между гемеерскими словаками, можем с извесностью сказать. Всеобщее діеписание церковное Великой Моравии поучает нас, что сейчас после смерти Мефодия его сопомощники и передовые князи обряда славянского, як Горазд, Климент, Ваверинец, Наум, Ангелар и др. из подушевания немецких священников подвергались разного рода питці, бичеванию и прогнанию. Цари из поколения Арпадова распространили латинство и между уже прежде крещенными по обряду славянскому словаками. Надо удивляться, что при столь многих преследованиях еше что-нибудь осталось из памятников обряда славянского».

Газета «Слово», ч. 135 за 1872 рік.

Po desiatich rokoch Štatistický úrad opäť pripravuje projekt **Sčítania obyvateľov, domov a bytov. Rozhodujúcim okamihom sčítania**, na ktorý sa vzťahujú údaje zisťované počas doby sčítania obyvateľov, domov a bytov je polnoc z **31. decembra 2020** na piatok **1. januára 2021**. Rozsah a spôsob vykonania sčítania na Slovensku určuje **Zákon č. 223/2019 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2021**. Na Slovensku prvýkrát v histórii dôjde k zmene spôsobu sčítania a namiesto tradičného sčítania sa uskutoční **integrovane sčítanie**, ktoré je založené na kombinácii údajov z administratívnych zdrojov a údajov získaných od obyvateľov. Administratívne zdroje údajov sú databázy, ktoré spravujú ministerstvá alebo ostatné orgány štátnej správy (napr. Register fyzických osôb, ktorého správcom je Ministerstvo vnútra SR). Sčítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2021 bude prebiehať **vylučne elektronicky** prostredníctvom viacerých kanálov pre sčítanie.

Sčítanie obyvateľov domov a bytov bude realizované v dvoch etapách, **sčítanie domov a bytov a sčítanie obyvateľov**.

Заповнювати прогалини

Популярність української літератури вимірюється і тим, наскільки вона цікава іноземному читачеві.

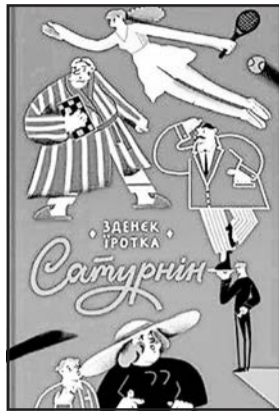
Нещодавно у видавництві «Větrné mlýny» у Брні вийшов роман українського письменника Валер'яна Підмогильного «Місто» у чеському перекладі Мирослава Томека та з післямовою «Не відвертає обличчя від неправди», автором якої є літературознавець Ярина Цимбал.

Валер'ян Підмогильний нашому читачеві не дуже відомий, бо довгі роки й в Україні було заборонено його друкувати, але треба сказати, що йдеться про одного з найвизначніших представників інтелектуальної прози, прозаїка філософсько-психологічного напрямку в українській літературі у 20-і роки минулого століття.

Події у романі «Місто» відбуваються у Києві у половині 20-х років, але водночас слід зазначити його позачасовий вимір. Це вічна історія молодої людини у пошуках свого місця у світі.

Нагадаємо, що у 1928 році Валер'ян Підмогильний разом з письменником Аркадієм Любченком відвідали Прагу.

Роман «Місто» у чеському перекладі вийшов і завдяки фінансовій підтримки Міністерства закордонних справ України.

Останні кілька років український книжковий ринок проживає зростання кількості перекладної літератури.

У київському видавництві «Комора» видано роман чеського письменника Зденка Трётки «Сатурнін» в українському перекладі Ірини Забіяки.

Чеський письменник, журналіст і гуморист Зденек Трётка написав роман «Сатурнін» у 1942 році, у розпалі Другої світової війни, німецької окупації Чехословаччини. Аж не хочеться вірити, що в такий жорстокий час написав такий життєрадісний твір. У романі постають міжвоєнні 20-30-і роки. Це якась гра у той світ, який вже відійшов в історію. Роман повен стриманого і делікатного гумору.

Інтелектуальний роман одного з найвизначніших письменників сучасності Мілана Кундери (з 1975 року проживає у Франції) «Безсмертя» побачив світ у львівському «Видавництві Старого Лева» у перекладі Леоніда Кононовича. Раніше у «Видавництві Старого Лева» вийшли українською вже дві книжки чеського письменника Мілана Кундери: «Вальс на прощання» та «Нестерпна легкість буття». Цього року у згаданому видавництві вийде друком ще одна книжка письменника – роман «Жарт». Треба ще додати, що у 2001 році львівське видавництво «Класика» видало збірку його оповідань «Смішні любові» (з французької переклав Віктор Шовкун).

І перекладна література намагається заповнити прогалини у пізнанні інших літератур, до яких дійшло з «незрозумілих» причин...

(ія)

На свято Стрітєння 16 лютого 2020 р. до Братислави приїхав єпископ УГКЦ із Рима Іринея Білик, який привіз дерев'яну чашу із реліквією Св. Петра. Прибув також Академічний ансамбль пісні і тан-

Не можна словами висказати почуття, яке у мене і, думаю, у всіх присутніх від великого зворушення горнулися сльози! Хор після літургії дав концерт.

На кінець мушу сказати

Архієрейська літургія в Братиславі

це «Козаки Поділля» Хмельницької області України. Присутнім був кінооператор телебачення УГКЦ з Києва. В переповненій церкві – каплиці Св. Розалії в Братиславі – Ламачі взяли участь Надзвичайний і Повноважний посол України в СР Юрій Мушка з дружиною, староста Ламача інж. Лукаш Баяцький, українські греко-католики і їх прихильники.

Архієрейська Служба Божя розпочалась приходом диякона Петра, священників Іринея і о. Андрія (Шковера) і єпископа Іринея Білика, який ніс дерев'яну чашу з реліквією. Це була символіка – «Стрітєння» віруючих із св. апостолом Петром. Єпископ передав вітання віруючим від Св. Отця – Папи Римського Франтішка. Проповідь йшла в дусі Стрітєння. Прекрасний, на високому художньому рівні хор в гарних українських костюмах справив на присутніх незабутнє враження. Літургію знімає київське телебачення.

– це була історична подія в духовному житті української громади столиці Словаччини,

яка під час української літургії зустрілась з представниками Святого Престолу Рима та Української греко-католицької церкви. Українські греко-католики Братислави виражають вдячність послові України Юрієві Мушці за велику моральну підтримку і допомогу.

Ольга ГРИЦАК,
Братислава.

Бойки, гуцули і лемки – групи українців

В етнографічному плані до найчисленніших локальних груп українців належать бойки, гуцули і лемки.

Бойки населяють центральну й трохи західну частину Українських Карпат. За сучасним адміністративним поділом це південно-західна частина Рожнятівського і майже весь Долинський райони Івано-Франківської, Сколівський, Турківський, південна смуга Стрийського, Дрогобицького, Самбірського і більша частина Старосамбірського районів Львівської, північна частина Міжгірського і Великоберезнянського та весь Воловецький райони Закарпатської області.

Гуцули – етнографічна група українського народу, що живе у східній частині Карпат і на великій території Закарпаття. За сучасним адміністративним поділом це південь Надвірнянського і Косівського й весь Верховинський райони Івано-Франківщини, південна частина Вижницького і Путильського районів Чернівецької області, а також Рахівський район Закарпаття. Це найбільш гірські території.

Лемки – найзахідніша етнографічна група українського народу. Вони здавна займали територію по обох схилах Східних Бескидів між річками Сяном і Попрадом на захід від річки Уж. Лемки також живуть на території Польщі, Словаччини й на сході Великоберезнянського і в Перечинському районі Закарпаття. Є їхні поселення на Донбасі, у Тернопільській і Львівській областях унаслідок їхнього насильницького переселення під час і після Другої світової війни. Історична доля лемків найдраматичніша. Во-

Етнографічні групи і національні меншини в Україні

ни неодноразово зазнавали не тільки вимушених переселень з рідної землі, а й асиміляційних процесів з боку сусідів.

Традиційно-побутова культура, мова лемків, бойків і гуцулів за основними рисами українська. Не було раніше й самоназви серед цих етнографічних груп. З XIX століття гуцули, бойки й лемки називають себе найбільше українцями, а етнографічні назви залишилися у підручниках з етнографії. Структура звичаїв, обрядів, вірувань гуцулів, бойків і лемків має загальноукраїнський характер.

Русини – це лише давній етнізм

Не існує етнографічної групи русинів, це лише давній етнізм, який був поширений на всій території України (відомості маємо ще від часів доньки князя Ярослав Мудрого, яку у Франції називали Анна Русинка), особливо її правобережної частини, оскільки сусіди поляки, угорці, словаки називали українців цією давньою назвою і в пізніші часи. На Закарпатті живуть гуцули, бойки, долиняни, верховинці й частково лемки, яких тепер усі стали називати русинами, хоч вони самі себе так не називають. У 1996 році в обласній раді було всього 11 заяв на зміну національності з українця на русина з трьох районів області, й усі вони належали провідникам «русинського політичного руху». Пізніше через пропаганду й підкуп збільшили очолюючи до кількох тисяч. Не буде зарубіжного фінансування – не буде й політичного русинства,

а отже, й «окремого» етносу.

Що село – то свій звичай

Є локальні назви українців й особливості культурних компонентів і в регіонах Полісся, півдня України, Слобожанщини, та вони переважно історичні й за локальними особливостями аж ніяк не можуть претендувати на окремішність чи відрубність від загальнонаціональної української культури.

Місцеві особливості мають подоляни, поліщуки, волиняни тощо. У прикордонних районах відчутні взаємовпливи культур сусідів, що природно і характерно для таких територій в усьому світі.

Як називати, коли критеріїв немає?

Дискусійним є питання про визначення такого поняття, як національні меншини. Немає одностайної думки у світі про критерії визначення, але в більшості країн ідеться про компактну групу людей іншої національності, ніж титульна нація країни, яка зберігає свої національні особливості, мову, звичаї, тривале проживання на новій території і особливо кількісні параметри.

Завичай іноетнічне населення повинно мати більш, як 5% загальної кількості населення. У нас, окрім росіян (про яких мова піде пізніше), жодна етнічна група не становить більш як 0,5%. Але в Україні під дією надуманої пропаганди про поліетнічність країни до них умовно зараховують такі етнічні групи, як молдовани (258 тисяч), болгари (204), угорці (156), румуни (150), поляки (144) та інші. Єв-

реїв 100 тис., вірмен 100 тис., греків 91 тис., ромів 47 тис., азербайджанців 45 тис., грузинів 34 тис., німців 33 тис., литовців 3 тис., словаків 6 тис., чехів 5-6 тис., естонців 2,8 тис. Зазначимо, що ці дані ґрунтуються на перепису 2001 року, а за останні десятиліття з України виїхало багато євреїв, вірмен, греків, поляків, німців.

Отже, дуже умовно (через нечисленність, асиміляція етнічних груп, втрату самоідентичності тощо) до національних меншин можна зарахувати п'ять етнічних спільнот: поляків, молдован, болгар, угорців і румунів. Решта спільнот – це етнічні групи. До речі, в 1970-х роках їх так називали і провідні російські етнологи. Тим часом в Україні до національних меншин зачисляють навіть одиничних представників окремих національностей, що викликає подив у європейських країнах. У нас майже 80 етнічних одиниць становлять особи чисельністю від кількох осіб до сотні. Скажімо, алеутів шестеро, ітельменів – 12, енцив – 26. Цю категорію етнікосів зараховують до розряду представників різних національностей. У Фінляндії були вражені, коли почули на конференції, що 19 саамі (за переписом 2001 року) в Україні становлять національну меншину. Ці положення помилково ввійшли і до Конституції України, згідно із відповідним законом «до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою». Мета національної політики

Української держави – це сприяння розвитку кожної особистості, хоч би до якої етнічної групи вона належала. Україна є однією з найдемократичніших держав Європи щодо забезпечення прав маленьких етнічних спільнот. За роки незалежності створено понад 1000 культурно-просвітницьких етнічних організацій, переважно за бюджетні кошти. Більшість із них налічувала 10 – 20 осіб. Ця цифра нині може бути інша, бо багато з них утворено штучно для отримання бюджетних коштів та приміщення. Фольклорно-етнографічних груп, які відтворюють свої звичаї, обряди, – понад 1200 колективів, і це прекрасно, бо можна краще пізнати культуру всіх, хто живе в Україні. Працюють школи з різними мовами навчання, видається періодична преса, входять радіо– та телепрограми. З 1992 року видано понад 500 назв видань 60 мовами. Де ще у світі є таке забезпечення прав маленьких етнічних груп?

А що з росіянами?

Складніша справа з російською меншиною. Чотири незалежні соціологічні компанії провели дослідження і виявили, що 90% людей в Україні вважають себе українцями, а лише 6% – росіянами. Така статистика цілком ймовірна з двох причин: частина росіян повернулася до Росії, частина українців, які були записані росіянами, повернулися до власної самототожності.

Валентина БОРИСЕНКО,
член експертної ради
Міністерства культури
з питань етнополітики,
доктор історичних наук.
Джерело: <http://spadok.org.ua/antropologiya/skilky-etnografichnykh-grup-i-natsmenshyn-v-ukrayini>

Транскордонне співробітництво Прикордонний перехід Улич – Забрідь і далі під знаком питання

Ще на початку 2019 року староста Улича, депутат Пряшівського самоврядного краю Ян Голинка (на фото) на марго засідання Міжурядової комісії з питань транскордонного співро-

бітництва в Ужгороді про плановане будівництво прикордонного переходу між Пряшівським самоврядним краєм (ПСК) та Закарпатською областю України (Улич – Забрідь), між іншим, сказав: «І словацька, і українська сторони ініціювали на рівні самоврядування та державної адміністрації, і водночас погодилися з необхідністю побудови прикордонного

переходу Улич – Забрідь. Підписавши Протокол, обидві сторони зобов'язалися підготувати проектну документацію та забезпечити фінансування необхідних досліджень та аналізів, пов'язаних із будівництвом».

Проте питання будівництва переходу піднімається вже не одне десятиріччя, але досі не є ніяких змін. З Міністерства земельного господарства і розвитку сільської місцевості СР днями надійшла свіжа інформація, яку розповсюдив Пряшівський самоврядний край і запропонував пресі:

В Управлінні Пряшівського самоврядного краю було офіційно підписано контракт на проект «PREZAK – Модернізація дорожнього зв'язку між Пряшівським самоврядним краєм та Закарпатською областю», який буде реалізовано з джерел Європейського Союзу і який допоможе сталому розвитку транспортних мереж.

Т. зв. великий інфраструктурний проект «PREZAK – Модернізація дорожнього зв'язку між Пряшівським самоврядним краєм та Закарпатською областю» вартістю майже 4,5 млн євро був створений у співпраці між Управлінням доріг та обслуговування

Пряшівського самоврядування (SÚC PSK) з Дорожньою адміністрацією Закарпатської області. Його метою є сприяння сталому розвитку транспортних мереж у регіоні прикордонного переходу Убля – Малий Березний, зі словацької сторони, зокрема на ділянці Стацин – Улич. У Пряшеві 6.2.2020 р. відбулося урочисте підписання договору про національне співфінансування проекту з державного бюджету Словацької Республіки, в якому взяли участь генеральний секретар Служби обслуговування Ярослав Реґец, голова ПСК Мілан Маєрський та директор (SÚC PSK) Марцел Горват.

Підписання додаткових проектних контрактів планується в найближчі тижні, включаючи другий великий інфраструктурний проект «Дороги до здорових лісів – пристосовані, різноманітні та стійкі ліси», спрямований на захист лісів Татранського національного парку та Закарпатської області.

За матеріалами ПСК і Міністерства земельного господарства СР.

Назви з компонентом «руський»

Вперше ця стаття була надрукована в нашій газеті в 1992 році. Вона не втратила своєї актуальності ні в наш час

Ред.

У північно-східній частині Східної Словаччини побутує 13 назв сіл з компонентом «руський». Йдеться про назви сіл (наводяться в діалектній формі): 1) Руский Грабовець, 2) Рускі Казімір (асимільоване), 3) (Руский) Кручів, 4) Руский Потук, 5) Рускі Пекл'ані (асимільоване), 6) Руска Быстра, 7) Руска Волова (діалектне Воловий), 8) Руска Вол'а (округ Воронів), 9) Руска Вол'а (над Попрадом), 10) Руска Нова Вес (асимільоване), 11) Руска Кайна, 12) Руска Поруба, 13) Руске (діалектне Руский, у зв'язку із спорудженням штучного водосховища було в 1986 році виселене).

З компонентом «руський» в українських селах Східної Словаччини наявні і мікротопоніми «хотарні назви», а саме: Руска Дебр'ї/ї/а (поле с. Лімне), Руска Стежка (луки, с. Гостовиці), Рус'кий (поле, пасов. с. Осадне), Рус'кий Пот'ічок (потік, с. Пихні), Рус'кий Пот'ік (потік, с. Виш. Мирошів).

Прикметник руский в усіх наведених випадках утворено від плеїмної назви русь, яку прийняли всі східнослов'янські племена, що поступово увійшли до складу Київської держави, ще до татаро-монгольської навали. Виступала ця назва у значенні «руський народ».

Наші близькі співгромадяни словаки і досі для всіх східних слов'ян зберегли назву Rus. У цьому значенні вони вживають назви «руске ш'вета», «рускі косцел», «рускі нові рок», «руске йаш'л'ічкі», «руска віра», «руска беш'еда» і т.д.

Від етноніма русь утворено і декілька назв для позначення людини руського походження, а саме – русин, руснак, руский.

Назву русин утворено від етноніма русь за допомогою суфікса одиничності –ин, а означала спочатку «один із руських людей». У ті давні часи назва русин, як зауважує проф. П. П. Чучка, відома не тільки на території Київської держави, але і за горами Карпатськими, які наддніпрянці та наддністрияці тоді називали і Угорськими, а наддунайські угорці їх називали Alpes Ruthenorum (rut/h/enus) (середньовічне латинське означення русина). Наші люди, говорячи про себе, не вживають етнонім русин, але форму руский (мы руской віри), тоді як словаки їх називають руснак, руснаці, що сприймається останніми як ганливе.

Отже, самоназва русин на Східній Словаччині не була і не є живим словом. Це слово книжне. Таким же книжним і штучним для нашого населення є і прикметник русинський (утворений на початку XIX ст.), який деякі ідеологи намагаються пристосувати до слів народ, говір, мова, пісня, звичаї і т.п.

Етнонім русин та руснак функціонують на Східній Словаччині як прізвища, які творять основу присвійно-прикметникових хотарних найменувань: Русин'ів (поле, с. Лівів; с. Прирка, Луків; луки, с. Крижі), Русынова (луки, с. Ториски), Русынова земл'а (поле, с. Руска Воля), Русинків (поле, с. Дзетрих), Русинків Пот'ічок (потік, с. Крайня Бистра), Руснакове Своунко (поле, с. Остурня). Наявні також і відносно-прикметникові утворення: Русин'ове Драга (зато ш'а так зове, бо русини з Пол'ска, зо сел Граб та Ожына ходили по н'ей до Зборови) (дорога, с. Ялинки), Русин'ска Дебра (пасовисько, Руска Воля), Русин'ска Сокана (поле, с. Ладомирова).

З історії відомо, що після розпаду Київської Русі, в результаті якого східнослов'янські землі

опинилися у складі кількох держав (Московської, Литовської, Польської, Угорської та Молдавської), прискорилося формування трьох східнослов'янських народностей. Наперекір цьому розпаду більшість українців та багато білорусів протягом усього XIX ст. продовжували називати себе русинами, а свою мову руською. Отже, прикметник руский – це не «російський», а еквівалент прикметника «український». Прикметник до Русь є руский, а не русинський, так як до Болгарія – болгарський, не болгаринський і т.п.

Цікаво, що першими від традиційної самоназви русин відійшли не українці, а – росіяни. Як відомо, росіяни вже протягом кількох століть називають себе не іменником (не так як інші слов'яни), а прикметником русские, русский, русская, тобто тим способом, що характерний для угро-фінських і тюркських народів.

Руский і російський не треба ототожнювати. Форму руский утворено від Русь, а російський від назви Россія, що належить до слів відносно нових. Назва Россія (з коренем о на місці давнішого у та з подовженням е) документами вперше фіксується тільки 1517 року, а утворено цю назву від грецького варіанту основи Ross – за допомогою західноєвропейського суфікса –іа. Парадоксів, як бачимо, є й у нашій «Руської Обгоду», й у «русского народа» з його «Російської Федерації».

Підсумовуючи, треба сказати, що прикметник русинський суперечить мовним закономірностям та історичній дійсності, його утворено від неіснуючої назви Русинія. Порівняй: Русинія, прикм. русинський, назви жителів: русини, русин, русинка. Тут, як видно, відсутній основний елемент структури, а саме – назва, як не країни, то хоч би етнічного регіону.

Микола ДУЙЧАК.

Село Чертіжне на Лабірщині – феноменальне явище, одне з найбільших осередків писанкового мистецтва 50-80 рр. XX століття в Словаччині. Тут творчо працювала ціла плеяда надзвичайно талановитих писанкарів, як, наприклад, Єва Гудак, Юлія Гудак, Анна Кулик, Єва Кулик, Анна Зозуляк, Анна Димун, Марія Фецурко, Марія Пачута, Єва

на Кулик та Юлія Адамович, всі з Чертіжного. В цьому ж році її було включено в Центр народної художньої творчості (ULUV) як постійного його працівника.

У 1959 р. фахівцями Центру народної художньої творчості в Празі (UDLUT) було організовано загальнодержавне змагання «на найкращу писанку в Чехословаччині». У змаганні взяло

Село Чертіжне – одне з осередків писанкарства

Тягла та багато інших. Понад тридцять писанкарів працювало в галузі орнаментального розпису писанок. Переважна

▲ Єва Гудак з Чертіжного Меджилабірського округу.

більшість з них активно співпрацювала і одержала звання Працівниці народної художньої виробництва (ULUV) Словаччини, для якого кожна з них щорічно розмальовувала біля 3 000 великодніх писанок, які посередництвом Центру народних художніх виробів в Братиславі експедувала до різних країн світу.

У 1968 р. у видавництві «Мистецтво» вийшов друком унікальний альбом «Українські писанки» Єраста Біняшевського. Він складається із 144 кольорових зарисовок писанок найосновніших районів, заселених українцями як в Україні, так і за її межами. В ньому опубліковано вісім творів з Пряшівщини – з того чотири декоративні розписи писанок з Чертіжного – одного з найвагоміших в той період осередку писанкарства в колишній Чехословаччині. У вступній науковій статті автор пише: «Слід відмітити, що писанки із зображенням людських постатей зустрічаються дуже рідко. Тому особливу увагу привертають дві українські писанки з Пряшівщини, в яких винятково вдало передано характер персонажів. На одній – дівчата, взявшись за руки, танцюють, на другій зображено сусідок: молоду, рухливу, та старшу поважну». Автором згаданих антропоморфних стилізованих писанкових мотивів на крихітній сферичній поверхні курячого яйця була чудова талановита писанкарка Марія Маркович – мати Павла Марковича – автора першої в етнологічній історіографії монографії «Українські писанки Східної Словаччини» (Науковий збірник МУК у Свиднику № 6, книга друга) – писанкові антропоморфні стилізовані зображення якої невдовзі творчо розвивала, збагачувала та вдосконалювала її послідовниця з Чертіжного Єва Тягла.

Серед вищенаведеної плеяди писанкарів з Чертіжного 50-80-их років XX століття провідне місце займала саме Єва Тягла (10.04.1926 – 20.08.2002).

У 1958 р. проходило змагання народної художньої творчості в Словаччині. В категорії писанкового розпису перше місце було присуджено Єві Тяглі, третє місце зайняли Анна Малинчак, Ан-

учать 235 писанкарів з Моравії, Сілезії, Чехії та Словаччини, які надіслали 1856 писанок. І в цьому змаганні перше місце було присуджено писанкарці з Чертіжного Єві Тяглі «за стильово чисте проведення фігуральної орнаментики з дотриманням традиційних місцевих кольорів та орнаментики!» (в цьому змаганні брала участь з Чертіжного й Марія Пачута). Через кілька років – в 1962 році – за високу майстерність та художню довершеність в орнаментальному розписі великодніх яєць Єві Тяглі було присвоєно звання найвище – МАЙСТЕР НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ВИРОБІВ. У 1960 році в загальнословачькому змаганні в розпи-

▲ Майстер народних художніх виробів в категорії писанкового розпису Єва Тягла з Чертіжного Меджилабірського округу.

сі писанок третє місце у відділі писанкового розпису зайняли чертіжнчанки: Марія Пачута, Єва Тягла, Марія Мирман, Марія Малинчак. Початком 70-их років XX століття звання працівниці народної художньої творчості в Чехословаччині отримали далі чертіжнчанки: Олена Гринканич, Анна Кулик, Анна Малинчак, Марія Пачута, Анна Зозуляк (Jaroslav Orel: O kraslicích, Uhorské Hradišče 1973, s. 110).

У 1973 р. з-під пера одного з визначних чеських фахівців та пропагаторів народного писанкового розпису Ярослава Орела вийшла з друку ґрунтовна публікація під назвою O kraslicích, в якій автор на підставі довгорічних досліджень проводить аналіз розвитку та побутування мистецької писанкової творчості в Чехословаччині. У 1979 р. з нагоди 25-річчя переведення Центру народної художньої творчості під резорт культури Єву Тяглу – майстриню народних художніх виробів було нагороджено пам'ятною медаллю «25 років УЛЮВ» та почесним значком.

В 1983 р. в Музеї української культури в Свиднику здійснилась перша в історії музею тематична виставка ПИСАНКИ, на якій з неабияким успіхом експонувалися колекції писанок чертіжнчанських майстринь.

Посередництвом УЛЮВу чертіжнчанські писанки експортують до багатьох країн, їхнє мистецтво відоме в світі. Вони є носіями і продовжувачами давніх традицій українського писанкового розпису в Словаччині.

Йосиф ВАРХОЛ.

В цьому році відзначаємо 170-річчя з дня народження поета, фольклориста, публіциста Юлія Ставровського-Попрадова.

Юлій Ставровський-Попрадов народився 18. 1. 1850 р. у с. Сулин, окр. Стара Любовня у сім'ї священика. Бабка і мати були угорської національності і створили в сім'ї атмосферу угорської культури. Навчався у Суліні, Подолинці, Леоцькій гімназії.

Юлій Ставровський-Попрадов

Навчання продовжує у Пряшівській гімназії (1863-68). Тоді ж починає друкуватися у газеті «Свѣт» з додатком до присвища «Попрадов» – від ріки Попрад, на якій розташоване його рідне село Сулин.

Як здібного абсолювента гімназії Пряшівська єпархія 1868 р. приймає його в групу своїх духовних вихованців і посилає у Будапештський університет, де навчається у Центральній богословській семінарії. Тут включився у роботу самоосвітніх гуртків слов'янських семінаристів. Служить священиком спочатку в с. Орябина (1874-76), в 1877-78 рр. працює в канцелярії пряшівського єпископа Николая Товта (1833-82), який проводив мадяризаторську політику в дусі австро-угорського дуалізму.

Поет шукав виходу з-під впливу єпископа-мадярона, тому прийняв пропозицію А. Добрянського переїхати в с. Чертіжне на місце померлого священика М. Бескида, куди переїздить 2. 5. 1879 р. Тут русофільство поета ще зміцніло, однак він, на відміну від А. Добрянського, не ідеалізував царську Росію. З властивим йому пафосом засуджував як царську Росію, де «русс і поляк в Сибірії от тирана кесаря», так і Австро-Угорську монархію. Його поезія, позначена впливом поезії О. Пушкіна та М. Лермонтова, насичена пафосом громадсько-політичного протесту проти мадяризації, звучить у ній сарказм на адресу зрадливої

інтелігенції та ніжна любов до свого народу: «На Бескиде», «К угро-русским», «Спиш», «Тупая печаль в чужине», «Зимний вечер», «К моему народу» та ін.

У мовних позиціях поета відбита як обмеженість його самого, так і складність національної орієнтації та культурного життя карпатських українців другої половини XIX ст. Надрукував ряд праць з етнографії та фольклору

(«Очерки Попрадской Руси», «Сказки из Спишской Руси», «Ярмарки на Спише», «Русские пословицы» та ін.), статті з лінгвістики («Нечто о благозвучии славянских языков», «Умствование о вспомогательном глаголе», «Нечто о букве «ъ», «Неужели писати нам абцадлом?») та історичного характеру («Отношение венгеро-русских к мадярам», «Нечто об образовании венгеро-русского народа»).

Його публіцистичні праці відзначаються глибоким патріотизмом, обізнаністю з історією та життям людей Пряшівщини. Є в них доброзичливі думки про Б. Хмельницького, І. Котляревського, Т. Шевченка, Марка Вовчка, Д. Григоровича, Л. Толстого.

Друкувався переважно в газеті «Свѣт», «Новый свѣт», «Карпат», «Листок», а також в угорській періодиці.

Помер 27. 3. 1899 р. в с. Чертіжне, окр. Меджилабірці.

Літ.: Микитась В. Галузка могутнього дерева. Ужгород, 1971; Рудловчак О. Ю. Ставровський-Попрадов. Життя і творчість, твори. Переклади і переспіви поезій Ю. Шкробинця та В. Фединашина. Пряшів, 1984; Любича Бабота. Закарпатськоукраїнська проза другої половини XIX століття. Пряшів, 1994.

«Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина», Пряшів, 1999.

УКРАЇНСЬКА МОВА ПОТРАПИЛА ДО РЕЙТИНГУ НАЙПОШИРЕНІШИХ МОВ СВІТУ

21 лютого відзначали Міжнародний день рідної мови.

Українська мова потрапила до рейтингу найпоширеніших мов світу, посівши 42 місце. Про це йдеться на сайті Visual Capitalist.

За словами експертів популярність мови залежить від корисності її використання та географічного положення, а поширення світових мов помітно відрізняється, якщо аналізувати

окремо мовців та носіїв мови. Індоевропейські мови мають найширше поширення у всьому світі. Їхня мовна родина має понад три мільярди мовців. Першу сходинку посідає англійська, має понад 1,1 мільярда мовців, або приблизно 15% населення планети. До першої п'ятірки включена мандаринська (у Китаї), гінді, французька та іспанська мови.

Німці Німеччини, австрійці та германошвейцарці, які говорять не різними мовами, а однією німецькою мовою, належать до трьох різних народів. Французи, валлони, франкошвейцарці, що говорять однією французькою мовою, належать трьом націям. Англійці, американці, англоканадці, австралійці, новозеландці, що говорять однією англійською мовою, – це п'ять різних народів. Громадяни десятків країн, що говорять однією іспанською мовою або однією арабською мовою, належать різним націям. Ключовим критерієм національної ідентичності є не мова, а почуття приналежності до своєї громадянської нації.

НВ, 24.2.2020 р.
(Україна)

Сторінки минулого (1)

В газеті «Нове життя» на протязі 2018 і 2019 рр. були опубліковані стислі нариси про 22 найменші русько-українські села Пряшівщини, в яких живе до 50 жителів і які ще зазначені на географічних мапах Словаччини (сьогодні ще існують, а завтра, може, вже ні): Прикра (№17/2018), Шарбів (№18/2018), Гаврянець (№19/2018), Белевіці (№20/2018), Доброслава (№21/2018), Вапенник (№22/2018), Крайня Порубка (№23/2018), Медвеже (№25/2018), Реґетівка (№1/2019), Ондавка (№2/2019), Лівівська Гута (№4/2019), Рогожник (5/2019), Ольшинків (6/2019), Валентівці (№7/2019), Паризівці (№8/2019), Березовець (№9/2019), Обручне (№10/2019), Старина в окрузі Стара Любовня (№11/2019), Бистра (№12/2019), Кришлівці (№13/2019), Солник (№14/2019), Якушівці (№15/2019). Деякі села в плині років назавжди зникли з географічної мапи, а деякі зникають в наші дні (приклад – Ондавка Бардівського округу). Драматичне зменшення кількості жителів, прискорена асиміляція і втрата національної ідентичності спостерігається в усьому регіоні.

Цикл нарисів, який пропонуємо увазі читачів, містить основні

відомості про села і міста Східної Словаччини, в яких компактно або змішано жили або ще живуть русини-українці. В основі нарисів – «Атлас українських говорів Східної Словаччини» Василя Латти (1991), який обстежує мовні явища 313 сіл регіону (в тому числі 10 словацьких або змішаних і 2 польських села), «Vlastivedný slovník obcí na Slovensku» в трьох томах (упорядник Мирослав Кропилак, 1977, 1978), роботи авторитетних істориків, дані Статистичного управління СР (Štatistický úrad SR), матеріали «Краєзнавчого словника русинів-українців. Пряшівщина» (1999, упорядник Федір Ковач), довідника «Národnostná menšina pred zánikom?» (2011, упорядники Микола Мушинка та Олександр Мушинка). Використано також деякі інші джерела. Серед нарисів пропонуємо і відомості про села, які з різних причин вже не існують.

Окрему увагу заслуговують відомості про руську присутність на теренах Словаччини, а саме документально засвідчене в Початковому руському літописі перебування в Бардівці галицького князя Данила (1241), згадка про Списький замок як місцеперебування галичанина Владислава Ярославича (1209), була папи

Боніфатія IX 1402 року, яка засвідчує присутність русинів на території Кошиць і на околицях міста, звіт австрійської імперської комісії від 1570 року, який фіксує присутність русинів на території від Мукачеве до Тренчина («vnnnd von Munkhatschan biss gegen Trentschyn»), які міцно тримаються «московської віри» («Moschkoviterischen glauben»), окремі відомості про власника Зборівського (Маковицького) замку українського князя Івана Острозького, про перебування українських козаків під Маковицьким замком у 1657 р. Одна з грамот говорить про те, що власником Маковицького панства з 1280-го по 1320 рік був галицький князь Лев I. Словацькі і закордонні історики українську (руську) присутність на теренах Словаччини знаходили по всій Словаччині – від Східної до Західної, в тому числі в окремих поселеннях-острівцях типу села Галич поблизу Лученця, на Горегронні, Муранській планині, Ораві, в тому числі у рідному селі Юра Яношика в Терховій. Найчисельніше руське заселення було у Східній Словаччині, проте велика кількість з цих колишніх поселень за українсько-словацькою мовною межею (В. Латта) давно втратили свою первісну руську ідентичність.

Мирослав ІЛЮК.

АЛЕНОВ - ALENOV (Alehno) - неіснуюче поселення в Попрадї

Відомості про поселення Аленов пов'язані з іменем останнього руського Списького єпископа східного обряду Якуба (Якова) (1284 – 1301) і з Спиською Капитулою. За

джерельними даними, Аленов лежав на правій бічній притоці Попрада, біля потоку Поточки. Вихідний матеріал також зустрічається в 1326 і 1398 рр., коли тут стояла

церква святої Дороти. Припиняє існування в 1436 р. у зв'язку з вторгненням гуситів у Спиш, коли було спалено Спиську Теплицю.

Юлій Зубрицький – один з перших учителів Пряшівської препаандії

В 2020-му році пригадуємо 125 років з дня заснування Пряшівської греко-католицької півцеучительської препаандії, яка згодом стала учительською семінарією. Тоді, у 1895 році, це була перша середня школа на Пряшівщині, яка готувала учителів для початкових шкіл. Вона стала педагогічним і методичним осередком виховання учителів, передовсім сільських церковних початкових шкіл, але одночасно і розсадником культурно-освітніх працівників. З цієї школи вийшла в життя основна маса нашої національної інтелігенції. Діяльність випускників цієї школи благородно позначилася на культурному розвитку українсько-руського населення.

Одним з перших учителів цієї препаандії був уродженець с. Брусниця Строківського округу Юлій Зубрицький (15. 8. 1873 – 18. 12. 1904), 115-річчя з дня смерті якого минуло 18 грудня 2019 року. Його ім'я і прізвище не знаходимо в довідниках, не збереглась для нащадків ні його фотографія.

Походив із родини священика. Його батько, Степан, був парохом в селі Брусниця в 1857-1891 роках. Першим учителем Юлій Зубрицького був Іван Врabelь.

Після закінчення початкової школи продовжував учитися в Пряшівській королівській

католицькій головній гімназії, яку закінчив в 1891 році. Під час навчання в гімназії жив у гуртожитку «Alumneum» Товариства св. Іоанна Хрестителя. Закінчивши гімназію, Юлій Зубрицький вирішив поступити в Пряшівський греко-католицький єпископський теологічний лицей, в якому вчився в 1891-1895 роках. Тоді в Пряшеві було відкрито Греко-католицьку півцеучительську препаандію. Єпископський ординаріат в Пряшеві запропонував Міністерству шкільництва в Будапешті призначити Юлія Зубрицького професором згаданої учительської препаандії. Міністерство шкільництва дало згоду на пропозицію Єпископського ординаріату і, таким чином, Юлій Зубрицький став одним з перших професорів Пряшівської греко-католицької півцеучительської препаандії. Взявши до уваги конкретну ситуацію і можливість препаандії, дирекція довірила Юлію Зубрицькому забезпечувати від 1 вересня 1895 року навчання в Греко-католицькій початковій школі, яка одночасно підготовляла учнів також для препаандії.

Юлій Зубрицький учив тут два роки релігію та науку про мораль. Потім Юлій Зубрицький був священиком в Грабівчику Свидницького округу, де свою духовну службу виконував до 1903 року. В цьому ж році його як пароха було переведено в

село Шома (Дрениця), де 18 грудня 1904 року, на 31 році життя, після шестирічної служби помирає.

Про його патріотичні почуття як священика збереглися певні інформації, які свідчать про те, що він як випускник теологічного лицю, а з ним і Георгій Бакайса, були першими учителями Пряшівської греко-католицької початкової школи, в якій вивчалася також руська мова. В згаданій школі учні вчительської препаандії проходили педагогічну практику.

Юлій Зубрицький, будучи адміністратором в селі Грабівчик, активно впливав на батьків, аби дітей посилали в школу. У той час в Грабівчику школу відвідувало в середньому по 90 дітей. Досягти такого успіху можна було тільки тому, що священик Юлій Зубрицький тісно співпрацював з місцевим учителем початкової школи Іваном Шафранком, якому допомагали в цій справі також члени шкільного сенату, якими були Іван Слота, Іван Гайдух, Михайло Василенко, Петро Цупришин (із Грабівчика) та Елек Кундрат із Раківчика. Головою сенату був, як правило, священик, в нашому випадку Юлій Зубрицький, котрий залишив за собою скромний слід у справі народної освіти.

З архіву редакції.

-мі-

Іван Чонка

29.1.2020 року в Пряшеві-Люботицях раптово обірвалося життя довгорічного працівника КСУТу і Союзу русинів-українців СР – Івана Чонки.

Іван Чонка народився 2 травня 1946 року у Велькропі Строківського округу. Разом з батьками в рамках оптації виїхав у Радянський Союз і проживав у селі Куличеві Турійського району Волинської області (Україна). Згодом батьки вирішили виїхати в Закарпаття і проживали в Дубрівці поблизу Ужгорода. Середню політехнічну школу закінчив в Зняцеві Мукачівського району і здобув спеціальність в агрономічній механізаторській і тваринницькій сфері. Планував стати бухгалтером, проте на заваді стала військова служба. Згодом сім'ї вдалось повернутись на рідні землі і від 1966 року Іван Чонка проживав у Пряшеві.

Спершу був зайнятий в державному маєтку, згодом в квартирному підприємстві. У 1972 році Іван Чонка знайшов місце роботи в КСУТі (тепер СРУСР) як технічний працівник і водій.

Разом з жінкою (померла рік тому) виховали двох дітей – сина і дочку.

Вічна йому пам'ять!

-мі-

Микола Ксеняк

1.2.2020 року в Липтовському Микулаші помер письменник, довгорічний вчитель і директор гімназії в Ружомберку Микола Ксеняк. Похоронено його в Ружомберку, де він провів переважну частину свого життя.

Микола Ксеняк – єдиний письменник, який увійшов у літературу як байкар і переважно працював у цьому жанрі. Він народився 4. 12. 1933 р. в Камійонці Старолюбовнянського округу. Навчався в Пряшівській російській гімназії. Закінчив Інститут російської мови і літератури в Празі (1957).

Здебільшого писав російською мовою. Його твори виходили українською мовою. Дебютував у альманасі «Молоді голоси» (1956). Особливо вийшли збірки: «Байки» (1963, 1970, 1974), «Сміх і гіркість серця» (1977), «Віночок з терня» (1980), «Дорогоцінна знахідка» (1985), «Величезна можливість» (1990). Спроба видати вибрані з усіх цих збірок народною розмовною мовою під назвою «Вибрані байки» (2002) виявилась невдалою.

Згодом зійшов на русинські позиції. Друком вийшли такі його книжки: «О камюньских майстрах» (1994), «Як біда Русинів з дому виганяла» (2002), «Байки» (2002), «Жмені родної землі» (2009), «Угли погляду» (2011), «Споминки і очекваня» (2013), «Нашы горизонты» (2015), «Приповідки і байки» (2016), «Формованя русиньской ідентіты» (2016), «Недповіджене» (2018), «Кошарик плодів» (2019).

Словацькою видав книжки «Ozveny» (2009) та «Зеркаліня/Zrkadlenie» (2010).

-мі-

Народ скаже – як зав'яже

Воко видить далеко, але розум ші далше.

Веце голов – веце розуму.

Кілько голов – тілько розуму.

Веце людей – веце розуму.

Він має розум, та й са зайде.

Даколи і мудрий вшаліе.

Другого слухай, а свій розум май.

З розумом поможеш собі веце, як з руками.

Програма радіо

1.3.2020 – неділя

21.00 – 22.00 – Бесіда русинська, реприза

22.00 – 22.30 – Корені, реприза

22.30 – 23.00 – Музика національностей, реприза

2.3.2020 – понеділок

18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

3.3.2020 – вівторок

18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)

4.3.2020 – середа

18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

19.00 – 20.00 – Бесіда русинська

5.3.2020 – четвер

18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)

6.3.2020 – п'ятниця

18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

7.3.2020 – субота

14.00 – 15.00 – Музичні вітання

20.00 – 20.30 – Мости

20.30 – 21.00 – Гіт-парад український

21.00 – 22.00 – Національний калейдоскоп

22.00 – 23.00 – На словечко, реприза

8.3.2020 – неділя

21.00 – 22.00 – Там, у нас, реприза

22.00 – 22.30 – Громадянський клуб

22.30 – 23.00 – Гіт-парад русинський, реприза

23.00 – 24.00 – Клуб особистостей русинський, реприза

9.3.2020 – понеділок

18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

10.3.2020 – вівторок

18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)

11.3.2020 – середа

18.15 – 18.40 – Радіоновини (Р)

19.00 – 20.00 – Дзвони над країною русинськи

12.3.2020 – четвер

18.15 – 18.40 – Радіоновини (У)

Пряшів. Воратар гандбольного клубу *Татран Пряшів* – п'ятнадцятикратний чемпіон Словаччини – Ігор Чуприна (на фото) став найуспішнішим спортсменом міста Пряшів у 2019 році. Уродженець Одеси, Україна, вдруге підряд заслужив цю честь за виступ у найпрестижніших європейських та вітчизняних змаганнях. У матчах Ліги чемпіонів, міжнародної ліги *SEHA Gazprom, Екстраліги* та *Кубка Словаччини* він представив стабільно надійні виступи. Він показав ряд успішних виступів в окремих матчах.

В успішному 2019 році Ігор Чуприна також одержав словацьке громадянство і для себе і своєї сім'ї – його дружини та двох дочок – обрав місцем проживання Пряшів. Місто Пряшів давно стало улюбленим для сім'ї. Край під Татрами зачарував всю родину. Ігор, який виріс у приморському регіоні, часто захоплюється нашими горами, Високі та Низькі Татри він вважає захоплюючими. Не секрет, що його мріяли придбати топ-гандбольні клуби Німеччи-

Ігор Чуприна – найуспішніший спортсмен Пряшева 2019 року

ни чи Франції, але він залишився вірним пряшівському *Татрану*.

«Пряшів став для мене другим домом, – наголошує І. Чуприна. – Те, що мене в черговий раз оголосили найбільш успішним спортсменом міста, мене здивувало ще більше, ніж минулого року. Говорю це справді щиро, мене це дуже радує і кожному, хто подбав про

це, дав мені свій голос, від серця щиро дякую».

Цього року вся його родина, він, його дружина, дочки та собачка, хотіли б переселитись до сімейного будинку. Тим вони також вказали, що їхні життєві плани пов'язані з Пряшевом.

У 2018 році Ігор Чуприна також був найуспішнішим спортсменом Пряшівського самоврядного краю, на рік пізніше, у 2019 році, потрапив у десятку найкращих спортсменів нашого краю. Свою майстерність Ігор Чуприна презентував і з пляжного гандболу.

Оскільки у Чуприни вже є словацький паспорт, то незабаром він може представити себе у складі збірної Словаччини.

Ян ЯЦОШ, член комітету РО Словацького синдикату журналістів, Пряшів.

Календар

1.3.1920 р. – 100 років тому розпочав свою діяльність Словацький національний театр в Братиславі.

1.3.1930 р. – народилася в Чертіжному Меджилабірського округу педагог, культурно-освітній діяч Марія Шляхта (90).

1.3.1945 р. – виникнення Української Народної Ради Пряшівщини (75). Ліквідована ЦК КПС 11.12.1952 р.

2.3.1940 р. – народилася у Новограді-Волинському актриса, колишня дикторка Радіо Свобода Евеліна Гват (Галина Мовчан) (80).

4.3.1815 р. – народився український композитор Михайло Вербицький (205), Помер 7.12.1870 р.

5.3.1815 р. – народився публіцист, освітній діяч Іван Раковський (205). Помер 3.12.1885 р.

6.3.1475 р. – народився італійський скульптор, художник Мікеланджело Буонаротті (545). Помер 18.2.1564 р.

6.3.1905 р. – народився чеський поет, літературний критик Ярослав Затлоукал, значну частину доробку якого становить закарпатська тематика (115). Помер 23.9.1958 р.

7.3.1875 р. – народився письменник, фольклорист, історик Гядор Стрипський (145). Помер 9.3.1946 р.

7.3.1915 р. – народився в Чукалівцях Снинського округу історик церкви, музикознавець Никифор Петрашевич (105).

7.3.1945 р. – був закатований в концтаборі Нацвайлер закарпатський поет Дмитро Вакаров (75). Народився 3.11.1920 р. в Ізі.

7.3.1970 р. – помер педагог, директор основних шкіл у Стащині, Меджилабірцях і Габурі Іван Гелетка (50). Народився 3.7.1909 р. в Старині Снинського округу.

8.3. – Міжнародний жіночий день

8.3.1900 р. – народився педагог, культурно-освітній діяч, учитель шкіл у Вишній Полянці і Шамброні Федір Рожек (120). Помер 10.12.1980 р.

8.3.1915 р. – народився у Чабинах Меджилабірського округу педагог, письменник Андрій Кусько (105). Помер 10.12.1999 р.

8.3.1920 р. – народився у Нижньому Мирошові Свидницького округу педагог Михайло Кучерявий (100). Помер 5.3.1979 р.

9.3.1814 р. – народився український поет і художник Тарас Григорович Шевченко (206). Помер 10.3.1861 р.

10.3.1940 р. – народився в Ольці Меджилабірського округу педагог, художник, ілюстратор українських книжок доц. Іван Гаваulich, канд. наук (80). Помер 11.10.2008 р.

11.3.1995 р. – помер громадський діяч, голова ЦК Союзу молоді Карпат, завідувач відділом сценарії і техніки УНТ в Пряшеві Андрій Сушко (25). Народився 20.2.1917 р. в Калинові Меджилабірського округу.

12.3.1975 р. – померла в Кошицях скульптор Олена Мандич (45). Народилася 26.9.1902 р. в Дюлафалва (зараз Румунія).

13.3.1935 р. – 85-річчя Чертіжнянсько-габурського селянського заворушення.

16.3.1935 р. – народився в Матівцях Свидницького округу колишній режисер, художній керівник драмколективу УНТ в Пряшеві Іван Іванчо (85). Помер 18.7.1994 р.

18.3.1945 р. – вийшло перше число органу УНРП «Пряшевщина» (75). Припинено видавання 16.8.1951 р.

19.3.1895 р. – народився український поет Максим Рильський (125). Помер 24.7.1964 р.

19.3.1930 р. – народилася українська поетеса Ліна Костенко (90).

20.3.1945 р. – народився в Калинові Меджилабірського округу український художник Павло Лопата, який зараз проживає в Канаді (75).

21.3.1685 р. – народився німецький композитор Йоганн Себастьян Бах (335). Помер 28.7.1750 р.

21.3.1920 р. – появилось перше число

газети «Карпатська правда» (спочатку «Правда») (100). Останнє число вийшло 23.10.1938 р. Газета відновлена в кінці 1944 р., з 1945 р. як «Закарпатська правда» (останнє число вийшло 14.11.2015 р.).

21.3.1935 р. – народився в Парижівцях Снинського округу церковний діяч, настоятель храму в Сабінові Іван Яцош (85). Помер 9.8.2013 р.

21.3.1895 р. – народився український письменник Іван Ле (125). Помер 9.10.1978 р.

24.3.1785 р. – народився словацький поет Ян Голлій (235). Помер 14.4.1849 р.

24.3.1930 р. – народився в Кружлівцях Бардієвського округу проф. Іван Каліст, канд. наук (90). Помер 3.1.2012 р.

24.3.1955 р. – народився український композитор і виконавець, народний артист України Ігор Білозір (65). Помер внаслідок поранень від рук вбивців 28.5.2000 р.

27.3.1935 р. – народився в Чабалівцях Меджилабірського округу педагог, економіст доц. Іван Чорний, канд. наук (85). Помер 7.5.2013 р.

28.3.1925 р. – помер художник Едмунд Пасут (95). Народився 13.11.1860 р. в Збійному Меджилабірського округу.

28.3.1925 р. – народився український співак Дмитро Гнатюк (95). Помер 29.4.2016 р.

28.3.1915 р. – народився в Меджилабірцях перший голова Окружного національного комітету у визволенні Меджилабірцях Іван Письмо (105). Помер 11.2.1973 р.

29.3.1900 р. – народився чеський поет Іржі Волькер (120). Помер 3.1.1924 р.

30.3.1865 р. – помер письменник, педагог, церковний діяч Олександр Духнович (155). Народився 24.4.1803 р. в Тополі Снинського округу.

30.3.1820 р. – народився словацький поет Андрей Сладкович (200). Помер 20.4.1872 р.

30.3.1940 р. – народилася в Потічках Строківського округу співачка, заслужений митець Марія Мачошко (80).

* * *

Гадалка говорить молодій
файній жіночці:

– Скоро ся познайомите із
файним брнетом, і будете
мати уд нього дітину.

– А ви можете увидіти, што
на йсе укаже муй чоловік?

* * *

У темному провулку чоловік
витігає ножа і звідат другого.

– Гроші маєш?
Другий витігає пістолета і
каже:

– Тобі нашо?
– Розміняти хотів-им...

* * *

– Діду Василю, за што Вас
дівки так люблять?

– Не знаю, – повів дідо Ва-
силь і облизав язиком брова.

Гуцульські фіглі

Жона бурчит на п'яного чоловіка:

– Де та чорти носили?
– А ти што – то же їх видиш?

* * *

– Ало, міліція, я туй барана
збив.

– Но та покладіть'го на обочину.

– Тать добре, покладу. Айбо
шо з його ровером робити?

* * *

– Мамко, а чогу у нянька на
голові так мало волосся?

– Бо ун много думат.

– А чогу у тебе так много?

– Їж, не пискуй.

НОВЕ ЖИТТЯ

Культурно-просвітницький центр «Мінора»

закордонні продажі: SLOVART G.T.G., spol. s r.o., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, e-mail: info@slovart-gtg.sk. Počítačová sada NITECH s.r.o., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00 177 725. Ročník 70. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextta.sk. Náklad: 500 ks. Ročné predplatné 10,40 € Štvrťročné predplatné 2,60 € Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlačie. Uzbecká 4, P. O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Objednávky na predplatné do zahraničia prijíma: SLOVART G.T.G., spol. s r.o., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, e-mail: info@slovart-gtg.sk. Počítačová sada NITECH s.r.o., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Видеа Союз русинів-українців СР. Рік видання 70. Головний редактор Мировислав Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextta.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просубу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.